

دانشگاه بین المللی اهل بیت علیهم السلام

دانشکده علوم اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته فلسفه و کلام اسلامی

عنوان پایان نامه

چیستی عقل و راه های تکامل آن از دیدگاه ابن سینا و ملاصدرا

استاد راهنما

دکتر سیدصادق پیشنمازی

نگارش

سلمان محمدی

دی ماه ۱۳۹۸

چکیده

امروزه عقل یکی از موضوعات اساسی در جوامع اسلامی به حساب می‌آید. بنابراین، پرداختن به چیستی عقل و راه‌های تکامل آن، خالی از اهمیت نیست، زیرا آگاهی یافتن به آن سبب رشد و سعادت آدمی می‌شود. هدف ما در این پژوهش بررسی و تبیین چیستی عقل و راه‌های تکامل آن از دیدگاه ابن‌سینا و ملاصدرا است زیرا عقل از وسعت بالایی برخوردار است. از نظر این دو فیلسوف بزرگ اسلام، عقل انسان یکی از قوای ویژه برای نفس انسانی است که دارای دو قوه نظری و عملی می‌باشد. عقل نظری، ماهیات امور کلیه را از آن جهت که کلیه هستند قبول می‌کند و با صورت‌های کلی مجرد از ماده از طریق عقل بالقوه، بالملکه، بالفعل و مستفاد پیوند دارد و با عبور از این چهار مرتبه، پیوند نیروی نظری با صورت‌های مجرد کلی، بالفعل تحقق می‌یابد.

به این معنا که عقل بالقوه در مرحله عقل مستفاد با عقل فعال (موجودی خارج از نفس انسانی است که تمام صور را به صورت بالفعل دارا می‌باشد) که همیشه بالفعل است اتصال (قول ابن‌سینا) و اتحاد (قول ملاصدرا) می‌یابد. ابن‌سینا و ملاصدرا علاوه بر مراتب چهارگانه عقل نظری، قائل به عقل دیگری به نام عقل قدسی است که آن را از جمله مراتب عقل نظری به حساب نیاورده است این عقل از سنخ عقل بالملکه می‌باشد، برترین مرتبه معرفت و شناخت بشری برای یافتن مجهولات، حدس می‌باشد، چون در این مرتبه ادراک همه مطلوبات در کم‌ترین زمان ممکن و به صورت غیر تقلیدی، یعنی با التفات به حدوسط امکان‌پذیر می‌باشد که نیروی حدس را عقل قدسی نام نهاده است. عقل عملی هم به درک جزئیات و تدبیر بدن می‌پردازد، که از نظر ملاصدرا این عقل نیز دارای مراتب چهارگانه است که مراحل خود را به تدریج سپری می‌کند، ولی ابن‌سینا مراتبی برای این عقل قائل نشده است.

بنابراین، عقل انسان حالت بالقوه دارد و مرتبه‌های آن در صورت تقویت درست تکامل می‌یابد تا این که به مرتبه نهایی خود برسند. در آن صورت به سعادت واقعی خود می‌رسند و با رسیدن به کمال عقلی و بی‌نیازی از حرکت‌ها و فکرها قوه‌ای واحد می‌گردند و علم آن عمل و عمل آن علم می‌شود. از سوی دیگر، کمال و تمامیت عقل انسان و قوای آن عبارت است از وجود عقل فعال برای او و اتصال (قول ابن‌سینا)، و اتحاد (قول ملاصدرا) او با عقل فعال زیرا غایت و هدف هر چیزی آن است که وصول و اتصال به آن ممکن و میسر باشد هر چند وصول و اتصال به غایت دارای درجات و مراتب مختلفی است. بر این اساس، عقل که اندیشیدن کار اوست در رشد و تعالی اخلاقی و اجتماعی بشر و نیز در درک ارزش‌ها و اصول اخلاقی کاربرد عمده دارد.

کلید واژه‌ها: ابن‌سینا، ملاصدرا، نفس انسانی، عقل انسان، عقل نظری، عقل عملی، عقل فعال، تکامل.